

Korana Serdarević : Eksperiment Irene Tot

Vesna Solar, Moderna vremena Info, 26. 2. 2018.

Već se duže vrijeme u američkim i engleskim filmovima i serijama ponavlja jedan te isti kompliment. Kada se nekoga želi opisati kao sjajnu osobu u svakom smislu – bilo prijateljski ili ljubavno – redovno se upotrebljava samo jedan pridjev: kaže se da je ona/on poseban, osobit (*special*). To baš i ne govori mnogo o toj osobi, ali je definira kao drugačiju. I onda se upravo to što je drugačija, posebna, postavlja kao vrhunska pozitivna osobina. No što bi to *special* zapravo trebalo značiti, to nije nimalo jasno. Prešutno se pretpostavlja kako se ta osobitost može shvatiti kao posebnost u odnosu na druge ljude, koji su zapravo svi isti. Osoba o kojoj se govori je „pravi čovjek“ jer je drugačija od drugih. No što je s njom samom – što ako ona želi biti drugačija od same sebe?

Tim se u biti filozofskim pitanjem bavi prvi roman **Korane Serdarević "Eksperiment Irene Tot"** (Fraktura, 2017). Junakinja iz naslova naime odlučuje se na najradikalniju moguću promjenu, onu same sebe. Njezin eksperiment počinje u trenutku kad shvati da je ono što ima ne ispunjava: „Ja imam: 33 poluprazne godine života. Ja nemam: posao-muža-dijete-psa. Samo godine života. Ispred sebe, iza sebe“. Osobito je zanimljivo da u trenutku kad se Irena odlučuje na svoj, kako sama kaže, *eksperiment*, ona nije nesretna; naprotiv, u sretnoj je ljubavnoj vezi i planira brak i djecu. Moglo bi se reći: pa što onda, zaboga, hoće? Nije li upravo sreća ono čemu svi težimo i što se smatra jedva dostižnim?

No Irena je, što bi Amerikanci rekli, *special*: nju upravo „ugodna budućnost“ plaši jer „osjeća da se vrti u krugovima“. Na početku romana, ona se u pripovjednom *flash-backu* sjeća kako je stajala u stanu punom spakiranih stvari i odlučila nazvati budućeg supruga da mu kaže kako neće doći, iako ga voli. Tu njezina promjena počinje, i to vrlo bolno, ali ipak manje bolno od činjenice da u tom trenutku Irena zna gotovo sve o svojoj budućnosti ako ode s voljenim čovjekom: čeka je, kako je rečeno, „posao-muž-dijete-pas“. Ono što ju užasne nije kvalitativno određenje – jer ona voli Matka – nego samo postojanje tog određenja, nemogućnost slobode i novog u tom životu koji je čeka. A Irena prvenstveno želi živjeti. Živjeti u tom slučaju znači istraživati novo, stalno se mijenjati i ne znati što sutrašnji dan donosi. Ukratko, ona želi biti potpuno slobodna.

Iako se čini da je najveći problem započeti cijeli eksperiment, njegovo će se provođenje pokazati znatno složenijim nego se to uopće moglo pretpostaviti. To zapravo znači da Irena zna u načelu što želi – želi novo, „živjeti sve živote koje može pronaći“, iznenađenje,

promjenu – ali nije jasno što bi ona točno trebala raditi. Zato se čitava fabula romana ne odvija pravocrtno u smislu „početak promjene/provođenje promjene/kraj promjene“, nego više djeluje kao niz raznih pokušaja u raznim smjerovima, pa se i pripovijedanje ne svodi na „ono što se dalje dogodilo“. Kako sve pripovijeda sama Irena u prvom licu, „pravi“ su događaji samo jedan element fabule, a ono što ju doista zanima događa se „iznutra“, jer su „tamo“ promjene koje Irenu zapravo zanimaju.

Na početku svog eksperimenta Irena zna što je promjena: prekid s onim što se događa, ali kasnije to više nije tako jasno. Drugim riječima, susreće se „oči u oči“ sa starim filozofskim problemom „slobode od“ i „slobode za“. „Sloboda od“ bi podrazumijevala upravo ono što Irena radi – prekid sa sadašnjim životom i konvencijama koje on nalaže. „Sloboda za“ je međutim ovdje krajnje neodređena, pa se Irenina priča odvija kao niz pokušaja, niz iskoraka, od kojih neki i ne znače više od onoga „različitog od prije“.

Tako ona daje otkaz na poslu, ulazi u kratku lezbijsku aferu, prestaje se družiti s nekim prijateljima, počinje raditi drugi posao, da nabrojimo samo neke Irenine mijene. Izuzetno je važno što se sve te promjene ne događaju u nekom „zrakopraznom prostoru“; ona živi i mijenja se ovdje i sada, u suvremenoj Hrvatskoj. Iako Irena izravno kaže: „Mogu bilo što“, to nije u potpunosti točno; ograničuje ju vrijeme i prostor u kojem živi. Ograničuje je novac. Za razliku od junakinje bestselera "*Jedi, moli, voli*" Elizabeth Gilbert, koja također odlučuje provesti radikalnu promjenu pa kreće na put oko svijeta, tako nešto Ireni ne pada na pamet: ona za to naprosto nema novca. Kako je nužan za život, upravo će ju novac izravno navesti na neke promjene, poput traženja dobro plaćenog posla i iznajmljivanja sobe u stanu jednom strancu. To opet znači da su njezine osobne promjene usko vezane uz društvene norme i konvencije, pa su tako izazvane „izvana“; ona se ne mijenja samo u odnosu na sebe, nego i u odnosu na druge, što opet znači u odnosu na kruta nepisana pravila društva u kojem živi. Jedno ju takvo pravilo – ono koje nalaže da se njezin život sastoji od posla-muža-djeteta-psa – izravno gurnulo u neobičan eksperiment, a niz drugih pravila, utjelovljenih u svećeniku koji propovijeda, uzrokovat će njezinu najne očekivaniju promjenu, izravno vezanu uz – jednog mačka.

Ne radi se o bilo kakvom mačku, nego o „debeloj, lijenoj mačketini“ žutog krzna, Alf, kojeg obožava Irenin brat Filip. Irena ne voli tog mačora, ali voli brata, pa se pred kraj romana čak i ponudi da će ga pričuvati. Alf je u Ireninom stanu i dalje „nužno zlo“ sve do trenutka kad – kako to Irena kaže – „mora da se mačketina uvukla u moje tijelo, moje misli“. A to se dešava tijekom propovijedi u katedrali, kojoj Irena prisustvuje iako nije religioziona. Umjesto da tamo

pronađe neki „viši“, duhovni smisao i vezu s nadnaravnim, ona u sebi otkriva vezu s posve prirodnim i animalnim, i to u obliku Alfa. U možda najboljoj epizodi čitavog romana, u složenom i pomalo fantastičnom 16. poglavlju, mačak Alf – koji uvelike podsjeća na Garfielda – dobiva aspekte jednog drugog debelog literarnog mačora, Bulgakovljevog Behemota, te progovara kroz Irenu: „Ja sam mačak, ja sam Sotona, ja sam Bog. Ja sam što god hoću.“ I otada on više nije „mačketina“, nego „draga, pametna beštija“. Irena u sebi otkriva element životinjskog upravo za vrijeme propovjedi, jer ono što joj svećenik nudi nije prava ljudskost. Naprotiv, uviđa da se raznim „istočnim i zapadnim grijehovima“ čovjek samo odmiče od svoje istinske biti. Tako se Irena u svojim promjenama primiče čak i drugoj vrsti – životinjama – da bi ostvarila svoju bit kao čovjek.

No Irenino „otkrovenje“ zapravo je inventivna i pripovjedno sjajno izvedena oštra kritika društva u kojem danas živimo. Ne radi se toliko o kritici samog kršćanstva – kaže kako joj se Isus jako svidio kad je čitala "Bibliju" – nego one verziji kršćanstva koja je dana na snazi u Hrvatskoj. To onda znači da je "*Eksperiment Irene Tot*" prikriveno angažirani roman: nije mu u prvom redu stalo da kritizira nepisane norme i pravila po kojima „se živi“, ali kritika je sastavni dio Ireninih promjena. Ona mora uvidjeti gluposti koje je okružuju da bi se mogla promijeniti. To se obično kosi s onim što se od nje očekuje. Opisujući Irenin pokušaj da bude uspješna poslovna žena, kemičarka koja prodaje kreme za lice, oštro se ironizira hladnoća i neumoljivost poslovnih odnosa, kao i sveopća pomama za anti-age kremama. Zaludenost zdravim životom satiričnim tonom kritizira Irena gledajući promjene svog brata, ali njezine su najoštrije kritike upućene nepisanim društvenim pravilima po kojima žena treba biti isključivo supruga i majka, kao i mišljenju da se identitet osobe ključno temelji na njezinoj nacionalnoj pripadnosti.

Irenine su promjene tako uvjetovane kako željom da bude različita od sebe same, tako i potrebom da bude različita od drugih, ali i događajima na koje ne može utjecati, poput bolesti, nesreća i smrti. Čitav roman se bavi promjenama, da bi na kraju, nakon svih mijena – čak i fizičkih, u kojima joj se mijenja boja kose i veličina usana – Irena ipak pronašla jednu konstantu, ljubav. Ipak, to ne znači da je pronašla i sve odgovore. To, uostalom, od takvog romana ne bismo ni očekivali.

Korana Serdarević ne slijedi izravno glavne pravce suvremene hrvatske književne produkcije: njena proza nije ni posve stvarnosna, niti su to intimistički zapisi, a ni žanrovska djela poput krimića. Ona je, naime, od početka svog stvaranja sama sebi postavila vrlo visoke umjetničke kriterije. Mlada i tada nepoznata autorica pažnju javnosti privukla je još 2013. kad

se njezina neobična i jezovita priča "*Krivosas*" jasno izdvojila kao daleko najbolja među *Večernjakovim* – uglavnom amaterski napisanim – kratkim pričama i osvojila prvu nagradu. "*Krivosas*" je potom uvršten u njezinu prvu objavljenu knjigu, zbirku priča "*Nema se što učiniti*" iz 2015. (Fraktura) koju je prihvatila i kritika i publika; autorica zna u kratkim i dojmljivim potezima ocrtati atmosfere i duševno raspoloženje bezizlaznosti, koje je na neki način karakteristično za Hrvatsku danas. Za razliku od junaka tih priča, koji smatraju da se „nema što učiniti“, Irena Tot misli da se može štošta učiniti. U tom je smislu čitav roman zamišljen kao antipod pričama iz zbirke, kako je to sama Korana Serdarević objasnila u jednom intervjuu. No zahtjev za visokom umjetničkom vrijednošću je ostao, a autorici – koju smo dosad poznavali samo po kratkim pričama koje su bitno drugačiji žanr od romana – je uspjelo odgovoriti na njega i u *Ireni Tot*.

"Eksperiment Irene Tot" zaista je dobar roman. Konačna bi ocjena glasila: čitati svakako, kako zbog čistog užitka u tekstu, tako i zbog tematike koja nas se svih izravno tiče, htjeli mi to ili ne.

Promjena je sveta riječ ovog romana, njegova pokretačka energija i njegova mantra

Denis Derk, *Večernji list*, 30. 12. 2017.

Nakon zapažene zbirke priča "*Nema se što učiniti*" **Korana Serdarević**, dvostruka dobitnica prve nagrade natječaja *Večernjeg lista* Ranko Marinković za kratku priču objavila je i prvi roman. Roman "*Eksperiment Irene Tot*" svakako će poboljšati krvnu sliku hrvatske romaneskne produkcije iz tekuće godine koja ipak nije mogla slijediti kvalitetu 2016. godine kada su nove romane objavili Kristian Novak, Damir Karakaš, Slađana Bukovac, Daša Drndić, Olja Savičević Ivančević... "*Eksperiment Irene Tot*" zaokružena je prozna cjelina s odlično zamišljenom glavnom junakinjom kojoj je autorica dala dovoljno prostora, ali time svakako nije zagušila i druge važne likove koji se pojavljuju u romanu i bitno određuju Irenin, rekli bismo, zaguljeni karakter. I roman je stoga maksimalno dobro izbalansiran, zanimljiv, protočan, pa i napet jer ga autorica stalno i diskretno ubrzava, sve do svojevrstne katarze koju junakinja mora proživjeti na svom putu i prema promjeni.

Promjena. To je sveta riječ ovog romana, njegova pokretačka energija i mantra. Pitanje promjene i mijenjanja je i jedno od središnjih pitanja novostasalih generacija koje imaju gotovo sve, a čini im se da nemaju ništa, što autorica jako dobro zna jer radi kao gimnazijski profesor, svjesna je s kakvim se sve prazninama mladi ljudi često susreću na svom putu prema odraslosti. To nezadovoljstvo svojom vlastitošću koja nam je vrlo često zadana i taj besmisao obilja u kojem smo se vrlo često našli bez vlastitog uloga i truda. Tema je oko koje Korana Serdarević lucidno plete svoju mrežu u koju je ubacila eksplozivnu i filmičnu Irenu Tot, školovanu ženu koja ne želi hodati utabanim stazama očekivanih emocija i malograđanske ugodnosti. Ireni Tot nije problem ući u romantičnu heteroseksualnu vezu nastalu usput, iz ničega, ali niti izaći iz te veze kada osjeti strah od ponavljanja grešaka koje su već jednom napravili i njeni roditelji. Još joj je manji problem upustiti se i u kratku lezbijsku ljubav koja počinje nevinim erotičnim detaljem iz vlaka koji remeti mir jednog u snijeg okovanog sela, ali i izaći iz te avanture bez trauma i drama. Nije joj problem drastično promijeniti posao pa i zanimanje, a onda i osjetiti što to znači bolna neimaština u zemlji u kojoj svaki, pa i najmanji iskorak izvan asfaltirane ceste može izazvati i upadanje u minske polje predrasuda i optuživanja. Ireni Tot nije problem niti boriti se sa sve konzervativnijom i ambivalentnijom okolinom, a najmanji joj je problem brinuti se za disfunkcionalnog brata Filipa koji je, na neki način, najnevinija i najtragičnija ljubav njezina života.

I unatoč tome što je kraj romana premazan tamnim bojama smrti i tragičnog događaja nakon kojeg Irena ostaje bez jedinog brata, s bolesnom majkom s kojom se dubinski ne razumije, ali

i s bolećivim ocem s kojim kontakti ostaju lebdjeti u magli površnosti i trivijalnosti, njezin ljubavni izbor, ljekoviti njemački novinar Thomas, znak je da izlaza iz teške depresije ipak ima. Iznimno je spretno i promišljeno autorica u svoj prvijenac uvrstila tog Thomasa, na prvi mah nimalo privlačnog, odveć diskretnog i rezerviranog stranca kojeg je kasnije vrlo precizno prometnula u Irenina neočekivanog ljubavnika i zaštitnika s kojim je i te kako osnažena junakinjina ljudska punina.

Pri tome je **Korana Serdarević** kratkim ali efektnim slikama i paralelnim pričama opisala i današnju hrvatsku zbilju u kojoj religija na potpuno krivi način sve snažnije utječe na karakter društva koje je sve manje pluralno, a onda i spremno na prihvaćanje različitosti. A u takvom društvu u kojem nije dopušteno ili pristojno postavljati opasna pitanja i u kojem se svi pojedinci pokušavaju pretvoriti u nekakvu šutljivu većinu koja bez komentara i bez reakcije, pokorno i smjerno mora slušati uvijek jednu te istu poruku, individualci kakvi su Irena i Filip vrlo se lako pogube i postaju žrtve sustava koji svoje krive smjernice uopće ne dovodi pod znak pitanja. Stoga je poruka Korane Serdarević prilično jasna. Promjena ne treba samo Ireni Tot, nego i cijelom hrvatskom društvu.